

FRANSADA ANTROPOLOJİK ÖĞRETİM VE ARAŞTIRMA

Denise FEREMBACH

Paris Bilimsel Araştırma Ulusal Merkezi Üyesi

Antropoloji, fosilleşmiş olduğu kadar aktüel insan ırklarını da inceleyen bir bilimdir. Bu tanımdan anlaşılacağı üzere Antropoloji araştırma konusu olarak fizik insanı ele almaktadır: fizik insanın betimsel ve ölçümsel morfolojik karakterlerini ve hatta fizyolojik karakterlerini inceleyen bir bilim. Bu fizyolojik karakterler arasında kan gruplarının özel bir yer işgal ettiğini de söylemek isteriz. Genetik, Karşılaştırmalı Anatomi, Patoloji, Ekoloji, İstatistikler, Demografi, antropolojinin gittikçe başvurduğu, başvurmak zorunda olduğu bilimlerdir. Kısacası, Antropoloji, prehistoryacıların ya da arkeologların çalışmalarını göz önüne almak zorundadır.

Antropoloji, sadece insan ırklarını tasnif etmek gibi bir amaç izlemez. O, ırklar arasındaki farklılıkların nedenini; hangi etkiler altında (meselâ genetik, ekolojik v.s.) değişebildiklerini ve evrimlendiklerini de arar ve böylece insanın genel biyolojisi gibi bir görünüme sahip olur. Bu onun fenotip'i yani dıştan görünen yanıdır. Başka bir deyimle birinci plânda ilgilendiği hususu temsil eden yanı. İnsana ait bu dış yanın, yani fenotip'in incelenmesi, onun genotip'ini belirlemek, tanımlamak için bir temel teşkil eder. Fakat kabul etmek gerekir ki, insan karakterlerinin kalıtım biçimine dair şimdiye kadar pek az veriden yararlanılmıştır.

Fransada yürütülen antropolojik araştırmalar bütün bu cephe-leri göz önüne almaktadır.

Fransa, antropolojinin erken doğma imtiyazına sahip bir memleketidir. 1859 da Paris Antropoloji Cemiyeti'nin yani dünyada bu disipline ait en eski cemiyetün açtığı lâboratuvarı müteakip 1868 de Paul Broca tarafından kurulan Yüksek  ğrenim Pratik Okulun'un

Fizik antropoloji lâboratuvarı yalnız bizim memleketimizde değil, bir çok diğer memleketlerde de önemli bir rol oynamıştır. Bu devirde mütelhasısların aşağı yukarı tümü, Fransadaki bu çalışmaları, antropolojik öğretim ve araştırmayı kendi memleketlerinde de organize etmek yoluna gitmek üzere (Prof. Dr. Ş.A. Kansu bu hususta tanıklık edebilir) Fransaya gelmişler, konferansları izlemişler ya da doğrudan doğruya araştırmaya katılmışlardır. M. Schreider'in 1960 ta kendisine halef olmasından önce M. Vallois bu meşhur lâboratuvarı yönetmiştir.

Antropolojinin pek çok şeyler borçlu olduğu bu lâboratuvar, bu gün artık Antropoloji alanında öğretim ve araştırma monopolü olmaktan çıkmıştır.

I - FRANSADA ANTROPOLOJİ ÖĞRETİMİ

Antropoloji öğretimi esas olarak Prof. G. Oliver'nin yönetiminde Paris Bilimler Fakültesi'nde yapılmaktadır. Bu öğretim, fakülteye henüz giren, başlayan öğrenciler için değildir. Bir yıllık sertifika gerektiren 2nci devre ile, daha sonra antropoloji alanında ihtisaslaşmak isteyenleri kapsamak üzere 2 yıllık bir öğrenimi gerektiren 3 üncü devre öğrencilerine mahsustur.

2 nci devre öğrenimi esnasında, antropoloji hakkında genel kavramlar verilir. Meselâ, Somatoloji, Morfogenez, iskeletlerin incelenmesi, Hemotipoloji, İstatistik, İnsan Jenetiği, ırlara ait fizyoloji gibi.

İnsan paleontolojisi (primat fosillerinin incelenmesi, keza gelişme ve vetirelerinin incelenmesi dahil) Prof. J. Piveteau'nun yönettiği omurgalılar ve insan paleontolojisi 3 üncü devre sertifikası ile müşterek bir öğretimin konusunu teşkil eder. Program, derslere göre 2 ilâ 4 yıl üzerinden değerlendirilmiştir. Böylece, yeni başlayan bir öğrenci zaman kaybetmemiş olur. Pratik çalışmalar her hafta yapılmaktadır. Bir öğrenci bu çalışmalar esnasında kemikleri tanımak, onları ölçmek ve ırları belirlemek, betimlemek imkânlarını elde eder. Keza canlıyı ölçmek ve tanımlamayı, hatta bazı fizyolojik teknikleri de öğrenir: Meselâ, kan grupları, P.T.C. (Feniltiyokarbamid), vital kapasite, dermatoglif, görmeye ait çeşitli testler gibi.

2 nci devre esnasında öğrenci, derinleştirilmiş (ihtisaslaştırılmış) öğrenim diploması adı verilen kişisel bir çalışma yapmak zorundadır.

3 üncü devrenin iki yılı müddetince biraz daha ciddi mahiyette, 3 üncü devre doktorası olarak adlandırılan bir araştırma hazırlamak mecburiyeti vardır.

Antropoloji, Bordeaux Bilimler Fakültesi'nde ve keza Lyon Edebiyat Fakültesinde de öğretilmektedir. Fakat buralarda öğretilen antropoloji, diğer bir sertifikanın aksesuarı mahiyetindedir: Bordeaux'daki öğrenim, dördüncü zaman jeolojisi ve prehistorya sertifikasının; Lyon'daki ise Etnoloji sertifikasının.

Yüksek Öğrenim Pratik Okulu'nun tedrisatı daha dar ve sonraki çalışmaların istikameti bakımından da daha az etkilidir. Bu okuldan alınacak diploma, Fakülte'den elde edilecek diplomaya nazaran daha az kariyer imkânı sağlar. Tabii Tarih Müzesi için de durum aynıdır.

Broca tarafından kurulan Antropoloji Okulu'nun da, zamanında büyük bir isim yapmış olduğu halde, bugün çok tali derecede bir rol oynamakta olduğuna işaret etmeliyiz.

Bilimsel Araştırma Ulusal Merkezi, personelinin münhasıran kendisini araştırmaya hasrettiği bir teşekküldür. Orada hiç bir öğretim yapılmaz. Araştırmacılar, fakülte öğretimine (istedikleri takdirde) katılabilirler. Fakat bu katılma, sadece sınırlı bir biçimdedir. Öğretim konusunda onların belli başlı rolü araştırmaya katılmak ve yeni giren araştırmacıları yönetmektir. Bu araştırmacıların çoğu antropolojide (25 kişi) olmak üzere, Müze'de 3, Bilimler Fakültesinde 4-5, Tıp Fakültesinde 10 kadardır, ve bu söz konusu yerlere zaman zaman katılırlar.

II - ANTROPOLOJİ LÂBORATUVARLARI

Sorbone lâboratuvarları ve daha önce sözünü ettiğimiz Broca lâboratuvarı yanında, antropolojik araştırmalar Paris'te olduğu kadar, Fransanın Paris dışı yerlerinde de diğer bir çok lâboratuvarlarda yürütülmektedir. Paris'teki diğer lâboratuvarlar meyanında şunları zikredebiliriz: Prof. Gessain tarafından yönetilen İnsan Müzesi, İn-

san Palcontolojisi Enstitüsü (Prof. Vallois), C.N.R.S. in İnsan Biyometri Lâboratuvarı (Prof. Schreider), Tabiat Tarihi Müzesi Paleontoloji Lâboratuvarı (Prof. Lehman), Tıp Fakültesi Anatomi Lâboratuvarı (Prof. Delmas), Paris hariç Fransanın diğer şehirleri için ise Lille'deki Serbest Tıp Fakültesinde Mukayeseli Kraniyoloji Lâboratuvarı (Prof. Delatre ve R.Fenart), Toulouse'da C.N.R.S. in Hemotipoloji Merkezi (Prof. J. Ruffié), keza Bordeaux, Limoges, Caen, Toulouse, Lyon Tıp Fakültelerinin Anatomi lâboratuvarlarını sayabiliriz. Bu son sözü edilen Tıp Fakülteleri Anatomi lâboratuvarlarındaki antropolojik araştırmalar devamlı bir şekilde yürütülmektedir.

III - BELLİ BAŞLI ARAŞTIRMA TEMALARI

A - Irksal Antropoloji

1) *Fransada*: Antropolojik plânda memleketimizin gerektiği şekilde tanınmamış olduğunu müdrükiz. Bu boşluğu doldurmak üzere, bir kaç yıldanberi bir hayli sayıda devlet doktorası ya da araştırmalar konu olarak Fransanın bir bölgesini almış bulunmaktadırlar: Corse, Savoie, Causses ve Cévennes, Pays Basque, Languedoc, Vendée-Limousin, Bretagne gibi.

Bu çalışmalarda genellikle izlenen plân şudur: Paleoantropolojik inceleme, modern iskeletlerin osteolojik incelenmesi, canlı insanın-kadın ve erkek dahil- incelenmesi. Plânın bu sonuncu kısmı için, söz konusu her süjenin, ana-babası ve büyük ana-babasına ait coğrafi menşe hakkında anket uygulandıktan sonra baş, gövde, kol ve bacak ölçüleri alınır. Bu ölçüler klâsik ölçülerdir. Betinsel karakterler de not edilir: Gözlerin, Saçların, derinin rengi, burun ve keza dudakların biçimi gibi. Parmak ve el ayası izleri de tesbit edilir. Nihayet şartların müsaadesi nisbetinde bu yoklama, kan gruplarının tayini, kimyasal açıdan kanın tahlili, vital kapasitenin araştırılması ile tamamlanır.

Bu araştırmaların bazıları ekip çalışmaları halinde yürütülür. Bu çalışma biçimi halen Fransa'da büyük rağbet görmekte ve gelişmektedir. Bilimsel Araştırma Ulusal Merkezi 6-7 yıl önce R.C.P. yi (Programlar üzerine Müşterek Araştırmalar) kurmakla, yukarda sözü edilen ekip çalışmasına katılmış bulunmaktadır. Bu araştırmalar sınırlı bir zaman ve müşterek bir çalışma anlayışı içinde (C.N.R.S.,

Üniversite v.s.) çeşitli disiplinlere ait mütehassısları biraraya getirir. Böylece meydana gelen çalışma ekibinin sorumlusu C.N.R.S. tarafından tayin edilir. Bu sorumlu, araştırmaları düzenlemek yetkisine sahip olduğu gibi, idarî oragnizasyon olarak nitelendirilebilecek her şeyden de mesuldür. Kredî talepleri de genellikle, önce bu hususu ekip üyeleri ile konuşup danışmış olan mesul kişi tarafından yapılır. Böylece, arzu edilen tutarı aklayıcı bilimsel ve malî bir rapor tabiatıyla amacına ulaşmış olur. Sorumlu kişi, rütbesi ne olursa olsun bütün üyeleri toplar, kredinin paylaşılması hepsi arasında tartışılır ve hepsinin muvaffakatiyle karar altına alınır. Bu yönetim tarzı, daha sonra ortaya çıkabilecek her türlü beyanı bertaraf edebileceği gibi, ekibe iyi bir kaynaşma, bağlaşıma imkânı da sağlayabilecek niteliktedir.

Bilimsel ve Teknik Araştırma Bakanlığına bağlı bir teşekkül olan "Bilimsel ve Teknik Araştırma Genel Delegasyonu" hiç bir araştırma yapmaz. Fakat bir çok disiplineri ilgilendiren belirli bir sorunun halli için, sınırlı bir zaman süresi içinde olmak üzere para temin eder. Delegasyonun bu anlamdaki müdahalesi çok defa, Devlet tarafından önemi mülâhaza edilmiş bazı konulara dairdir.

Fransa'daki, bir çok disiplinleri ilgilendiren araştırmaya örnek olarak R. Gessain tarafından yönetilen Plouzevet köyü araştırmasını gösterebiliriz. Bu, isolat'lara ait bir çalışmadır. Etnologlar, sosyologlar bu köydeki evlenme biçimleri, beslenme âdetleri ve diğer âdetler üzerinde bilgi temin etmişler; demograflar geçmiş ve hali hazır kompozisyonunu, nüfus hareketlerini, babadan hısımlık derecesini araştırmışlar; tıp doktorları ve jenetikçiler, köyün sağlıkla ilgili problemleriyle ilgilenmişler, meselâ kalça kemiğinin konjenital çıkıklığı veya kesici dişin yokluğu gibi, bu isolatta sık sık görülen anomalileri araştırmışlardır.

Antropolog, çeşitli disiplinler tarafından toplanmış bu verilerden yararlanmak suretiyle, sonuçları yorumlayabilecektir. Dahası var, bu şekilde çalışıldığı takdirde, incelenen insan hakkında daha genel bir görüş açısına sahip olunabilir.

2 *Fransa dışında*: Fransa dışındaki araştırmalara da değinmek istiyoruz. Güney Afrikada Prof. Gessain tarafından yönetilen ve içinde antropologların, tıp mensuplarının, jenetikçilerin, demografların, etnologların ve etnobotanistlerin bulunduğu bir ekip çalışması konu olarak Sênégâl Bedik'lerini almıştır.

C.N.R.S. Müdürü M.J.P. Lebeuf idaresinde, atropologlardan, etnologlardan, bölgenin eski ve şimdiki halkı ile ilgili prehistoryacı-lardan müteşekkil diğer bir R.C.P. Tchad bölgesinde müşterek bir incelemeye girmiştir.

Antropolojistlerden biri, J. Hiernaux (C.N.R.S. de araştırma uzmanı) bu R.C.P.nin amaçlarını, bir seksiyonuna başkanlık ettiği Uluslararası Biyolojik Program'ın amaçları ile birleştirmiştir.

Dr. Pales (C.N.R.S. Araştırma Müdürü) ekibi ile birlikte Afrika-daki seyahati sırasında almış olduğu bir yığın (bir dolap dolusu fiş) ölçünün elaborasyonunu hazırlamakla meşguldür. Bu hazırlık bittiği zaman, Merkez Afrika iskânına ait çok önemli bir doküman ortaya konmuş olacaktır.

Tamamen diğer bir bölgede, R.Gessain, karısının da yardımı ile, 30 yıl kadar önce incelenmiş olan bir eskimo halkını tekrardan incelemek üzeredir. Böylece Gessain bir kuşaktan diğerine olan de-ğişiklikleri tanımlamak imkânını bulabilecektir.

Güney Amerikada, J. Ruffié, bir R.C.P. kadrosu ile Andes Ame-rika yerlilerini özellikle onların serolojilerini, aynı zamanda da etno-lojilerini ve coğrafi çevrelerini incelemiştir.

Nihayet Paris'te, Hindicini Yarımadasında Cambodjens'leri, Laos halkını ve Annamlıları bizzat inceledikten sonra Prof. M. Oliver ve bir kısım ekibi ölçü problemi ile ilgilenmekte, özellikle öraziyen-lerin ölçülmesi hususunda çalışmaktadırlar. Bu inceleme, metrik yahut fizyolojik olduğu kadar morfolojik karakterlerin dominansı hususunda çok ilginç bir aydınlık getirmiş olacaktır.

B - Paleoantropoloji

Bu bilim halen Fransa'da belirli bir gelişme kaydetmiş bulunmak-tadır. C.N.R.S. in veya Fakültelerin on kadar araştırmacı paleoantropoloj sorunları üzerinde çalışmaktadırlar. Ele aldıkları konular "Villafranchien'den madenler çağına kadar fosil kalıntılarının işlen-mes", "Habeşistanda Omo vadisinde bulunmuş alt çene kemikleri" (M. Arambourg), "Fransanın güneyinde Lazaret mağarasında bu-lunmuş kalıntılar-Alt paleolitik çağ" (M.Piveteau), gibi konulardır.

3 devlet doktorası tezi konusu Orta Paleolitik çağa ait insan kemikleri üzerindedir. Bu tezlerden biri, şimdiye kadar asla derinliğine işlenmemiş olan Ferrasie mağarasının iskeletlerine dair; diğeri, Fransa ve İspanyanın güney neandertal çağ kalıntıları; üçüncüsü ise iki ergin ve bir çocuğa ait olmak üzere 3 yeni iskeletin bulunduğu Djebel Kafzeh mağarası kazısının yeniden ele alınmasını müteakip Filistin musteriyesine ait kalıntılardır. Doktora tezlerinden başka, diğer çalışmalar da bu devire değiniyorlar. Meselâ Pech de l'Aze mağarasında 2 yaşındaki bir çocuğa dair yeni bir araştırma bir monografinin konusunu teşkil etmiştir. Bu monografi, dişleri inceleyen diş cerrahı M.P. Legoux ile, vestibüllere ait metodun sonuçlarını uygulayan C.N.R.S. den M.P.R. Fenart, diğer Neandertal çağ çocukları ile karşılaştıran Çekoslovakyalı E. Vlček ve fosilin tasviri, onun şimdiki çocuklarla karşılaştırması ile meşgul olan bizzat benim katıldığımız müşterek bir çalışma ile yürütülmektedir. Bu tarz ekip çalışması, herkesin yararına ve candan bir dostluk esasına dayanan bir çalışmadır.

Bu husustaki çalışmaları sıralamaya devam etmek can sıkıcı olacaktır. Kısaca diyebiliriz ki bu incelemeler, Üst Paleolitik, Mezolitik, Neolitik ve Maden çağlarının maden yataklarından gelen kemiklere dairdir. Bazı araştırmalar Fransayı aşmakta, Kuzey Afrikada, Sahrada, Mauritanic'de, Tchad'da, Portekizde, Yugoslavyada, Yakın Şarkta, Türkiyede bulunan iskeletleri ihtiva etmektedir. Bu çalışmaların bazıları basit bir tasvirle yetinmezler. Irkların formasyonundan sorumlu genetik, ekolojik vesaire gibi faktörleri göz önüne alan evrimsel proseslerle ilgili problemler söz konusu olduğunda, tasvirle yetinilmeyip mukayeselere gidilmiştir.

Bütün bu çalışmaların yanı sıra paleodemografi denemelerine de girişilmiş, paleopatoloji de unutulmamıştır. Bir kaç mütehasıs, daha özel olarak, paleopatolojiye münhasır çalışma içindedirler.

C – Primatoloji – Mukayeseli Anatomi

Bizim menşeimiz hakkında yapılacak bir araştırma, beşerî olmayan, fosilleşmiş ve şimdiki Primatların da tanınmasını gerektirir. Mukayeseli araştırma ve Primatoloji çalışmaları işte bu istikamette yürütülmektedir. Meselâ Lille'deki Mukayeseli Kraniyoloji Lâbo-

ratuarı, omurgalarının kafatası gelişimini vestibüllere ait metoda göre inceler. Kafatasının tüm incelenmesinden sonra her kemik ayrıca incelenir. Karşılaştırmalar, onların köpeklerdeki morfolojileri, çeşitli primat türleri, fosil insanlar ve şimdiki insanlar arasında yapılır.

Tüm kafatasının ve her kemiğin ontogenezi de incelenmiştir. Bu, şu hususun aydınlığa kavuşmasını sağlayacak mahiyettedir: Antropomorf kafatasları ile insan kafataslarının doğuşu ilk merhalelerinde aynı ise de, birbirinden iyice ayrılmakta geçikmiyecektir. İnsanlarda kafatası arkası bir saatin yelkovan ve akrebi anlamında pozitif bir rotasyon takibeder; Antropomorflarda bu rotasyon negatiftir.

Dikey durabilmeye bağlı faktörlere dair incelemeler yine bu lârboatuvarda yönetilmiştir. Doğuştan ön ayaklardan yoksun hayvanlar veya ön ayakları deneyimsel olarak yok edilmiş fareler, yukarda sözü edilen araştırmaların deneklerini teşkil etmişlerdir.

Dahası var, bütün bu araştırmalar bazı mümkün uygulama imkânına kavuşmuşlardır. Meselâ ortodonsi, nöroşirürji, oto-rinolarengoloji alanlarındaki uygulamalar gibi.

R. Fenart, deneyimsel bir tarzda "iki ayaklı" hale getirilen farelerin kafatasları üzerinde yaptığı, fizyolojik araştırmalara bağlı incelemelerinin, varlıklar biyolojisine getirebileceği uygulama imkânını teslim etmektedir.

Paris Bilimler Fakültesinde, beşerî olmayan primatlarla, fosil veya aktüel insan, genç veya ergin insan arasındaki mukayese, kaybolmuş biçimlerin rölatif pozisyonu, bir diğer metod ile göz önüne alınmıştır. Bu metod, ikişer ikişer alınmış ölçümsel karakterlerin mukayesesi üzerine temellenmiş ve çift taraflı (x ve y absisleri) bir grafiğe aktarılmış bir methodtur. C.N.R.S. araştırmacıları halen Venezuella'da bu istikamette çalışmaktadırlar.

D - Çeşitli Diğer Çalışmalar

Antropolojinin son önemli yanına değinmeden önce, Fransada yönetilmiş araştırmaların diğer bir kaç temasına işaret edeceğiz. Antropolojik inceleme, ölçülerde veya tasvirlerde mümkün olan en büyük vuzuhu gerektirir. Arka kafa çıkıklığını, yüz yassılığını, reflektometri

ile deri rengini tanımlamak veya kafatası kapasitesini hesabetmek için, sadece bir parietal'den yararlanıldığı zaman, bu gayeye cevap verebilecek istikamette incelemeler imdada yetişir. Uygulamalı Antropolojiye misal olarak, Air France'ın, pilotların ve yolcuların koltuk normlarını tesbit etmek üzere bir antropolojiste müracaatını gösterebiliriz.

E - Fizyolojik Antropoloji

Bu alandaki araştırmacılar da Fransada önemli bir yer işgal ederler. kanın, kan gruplarının incelenmesi, bir çok transfüzyon merkezlerinde yürütülmekle beraber, özellikle C.N.R.S. Hemotipoloji merkezinde yapılmaktadır. P.J. Ruffié tarafından Toulouse'da kurulmuş olan bu merkez, yalnız aynı zamanda Afrikadan, Güney Amerikadan gelen örneklemeleri de kabul eder. Hemoglobünopati artık ortaya çıkmış, gelişmiş ve giderek kan bileşimlerinin daha dakik analiz edilebilmesi gerçekleşmiş bulunmaktadır.

Sosyolojik ve kültürel çevrenin etkisi, insanın çevreye alıştırılması konuları da Fransız antropolojistlerinin ilgilendiği konulardandır. Yukarda zikredilen lâboratuvarlarda bu anlamda yöneltilmiş çalışmalara, C.N.R.S. in İnsan Biyometri Lâboratuvarında yürütülen çok önemli çalışmaları da katabiliriz. Bu cümleden olmak üzere Prof. E. Schreider karakterlerin diyakronik değişimleri ile ilgilenmektedir.

Şüphesiz bu araştırmalar pratik veya medikal bir fayda da temin etmektedir. Böylece, memleketlerin yıllık ısı derecesi ile, popülasyon arasında çok yüksek negatif bir korelasyon tesbit edilmiş bulunmaktadır. Termik bir düzenleme, kendi açısından bir çok çalışmalara yol açmıştır. Keza coğrafi ve iklime ait bir derecelendirmeye göre, vücut ağırlığı ile yüzeyi arasındaki münasebet varyasyonu da bugün aydınlığa kavuşmuş bulunmaktadır. Büyüme konusu da unutulmamış, matematiğin geniş bir yer işgal ettiği bir teze de konu teşkil etmiştir. Bilek radyografisinden hareket ederek Fransanın batısında, Bretagne' da bu konu üzerinde çalışmalar yapılmaktadır.

C.N.R.S. araştırmacılarından birinin "Dermatoglifler ve onların kalıtım biçimleri" ne dair çok önemli bir çalışmayı bitirmiş olduğunu da haber vermek isterim.

SONUÇ

Bu envanter muhakak ki tam değil, hatta biraz dağınık denilebilir. Bu yüzden bilhassa özür dilerim. Daha çok bu gelişmelerden elde edilen sonuçları geliştirmek gerekirdi biliyorum. Fakat böyle bir çalışma, daha uzun bir zamana ihtiyaç göstermektedir. Bütün bu eksiklere rağmen, Fransada yürütülen antropolojik araştırmanın çeşitli aktüel yönelimlerini özet olarak size gösterebildiğimi sanıyorum.

Dr. Asistan Neriman Samurçay